

ANTANAS ANDRIJAUSKAS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

VYTAUTO KASIULIO EGZOTIŠKŲ SPALVŲ MAGIJOS SKLAIDA PARYŽIAUS MOKYKLOS APLINKOJE

The Dispersion of Kasiulis's Magical Colors
in the Entourage of Paris School

SUMMARY

The article analyzes the paintings of Vytautas Kasiulis (1915?–1995), one of the most exotic Lithuanian artists in the entourage of Paris artistic society. Neglecting majority of his creative activities it focuses on the stylistic development of his oil and pastel painting. The sources of his creativity and relations with the celebrities of modern art (Monet, Gauguin, Matisse, Dufy, Rouault, Soutine) as well as orientalist tendencies are considered. The main attention is paid to the peculiarity of Kasiulis's art phenomenon, creative character, and the development of painting style. The main stages of painter's creative evolution are analyzed in more details; for each stage has its own stylistic character, favorite plots, motives, personages, and the means of artistic expression. Special attention is paid to explication of painter's color concept as well as poetic and metaphoric thinking. Along with L. Segal and P. Rimša, Kasiulis is regarded as a Lithuanian emigration painter of the 20th century who developed the tendencies of exoticism.

SANTRAUKA

Straipsnis skirtas vieno egzotiškiausių Paryžiaus meninėje aplinkoje iškilusių Lietuvos dailininkų Vytauto Kasiulio (1915?–1995) kūrybos analizei. Čia sąmoningai atsiribojant nuo daugybės kitų šio dailininko kūrybinės veiklos sričių, daugiausia dėmesio skiriama aliejinės tapybos ir pastelės stilistinei raidai. Gvildenamos dailininko kūrybos ištakos, sąlyčiai su didžiaisiais moderniojo meno (Monet, Gauguin, Matisse, Dufy, Rouault, Soutine) meistras, orientalizmo tendencijos. Aptariamas V. Kasiulio dailės fenomeno savitumas, jo kūrybą veikęs charakteris ir tapybinio stiliaus sklaidos ypatumai. Detaliai analizuojami pagrindiniai tapytojo kūrybinės evoliucijos tarpsniai, išryškinami kiekvieno jų būdingiausi stilistiniai bruožai, pamėgti kūrybos

RAKTAŽODŽIAI: Kasiulis, Lietuvos išeivijos dailė, Paryžiaus mokykla, egzotizmas dailėje, orientalizmas.

KEY WORDS: Kasiulis, the fine arts of Lithuanian emigration, Paris school, exoticism in the fine arts, orientalism.

siužetai, motyvai, personažai ir meninės raiškos priemonės. Itin stengiamasi išryškinti dailininko spalvos sampratą, poetinio ir metaforinio mąstymo bruožus. Kasiulis vertinamas kaip greta L. Segalo ir P. Rimšos stipriausiai išseivijoje egzotizmo tendencijas plėtojęs iš Lietuvos kilęs XX a. tapybos meistras.

PATIRTŲ ĮTAKŲ VERPETUOSE

Kasiulis yra atvira išorinėms įtakoms asmenybė. Jis perleidžia jas per savo sąmonės ir juslių filtrus. Įtakų pobūdis glaudžiai siejasi su konkrečioje dailininko gyvenamoje vietoje vyraujančiomis estetinėmis nuostatomis ir skoniais. Kaulo, Freiburgo ir ypač paryžietiška aplinka iš tikrųjų davė skirtingus postūmius jo plastinės kultūros sklaidai. Tačiau patirtų įtakų problema yra sudėtinga ir reikalinga išsamesnių lyginamųjų spalvos, kolorito, pagrindinių vyraujančių žanrų, temų, siužetų, motyvų ir personažų lyginamųjų ikonografinių tyrinėjimų, kadangi pats dalininkas nemėgo plėstis šia tema. Akivaizdu, kad į brandos tarpsnį įžengusio dailininko kūrybos raidą stipriai veikė Paryžiaus muziejuose ir galerijose išsvysti meno kūriniai. Geriausiuose paryžietiško tarpsnio tapiniuose susipina naivaus meno, impresionizmo, fovizmo, ekspresionizmo, poetinio siurrealizmo, lyrinės abstrakcijos ir daugybės kitų modernistinio meno krypčių įvaizdžiai ir meninės išraiškos priemonės. Šių įtakų veikiamą formavosi dailininkui būdinga tapybos maniera, pagrindinių siužetų, motyvų bei pamėgtų personažų visuma. Savo į stilizavimą linkstančiuose paveiksluose jis žaismingai perfrazavo jau meno istorijos faktų tapusius Paryžiaus mokyklos meistrų vyraujančius teminius ir siužetinius leitmotyvus.

Vieni pirmųjų įtakų temą Lietuvoje fragmentiškai aptarė V. Jonynas ir V. Kai-

riūkštis, o išseivijoje – A. Rannitas, G. Pillement ir H. Nagys. Paminėjęs M. Quentin de La Tour, E. Manet, T. Géricault, H. Daumier įtaką, Rannitas pagrįstai pabrėžia H. Matisse'o, G. Rouault ir R. Dufy poveikio svarbą Kasiulio tapybinio stiliaus pokyčiams¹. G. Pillement tarp prancūzų modernaus meno meistrų pirmiausia lygina su jam temperamentu, dekoratyvumu artimiausiu R. Dufy, jis taip pat išvelgia artimumą iš Rytų Europos atvykusiems žydų kilmės dailininkams M. Chagallui, H. Soutine'ui, M. Kikoine'ui ir E. Mané-Katzui². Į įtakų problemą atkreipia dėmesį H. Nagys, kuris rašo: „Iš tiesų, vargu ar kuris dailininkas, per tokį trumpą laiką, susilaukė tokių stebinančių palyginimų – jį lygino su Dufy ir Chagall, Daumier ir Matisse, Rouault ir viduramžių meisteriais. Ir visa tai rašė Paryžiaus kritikai, labai retai ir labai šykščiai daliną tokius komplimentus nepažįstamiems ateiviams.“³

Iš tikrųjų vertindami gausų ir skirtingo meninio lygio Kasiulio kūrybinį palikimą negalime kategoriškai teigti besąlygiško jo meno kūrinių originalumo, kadangi pro egzotiškų įvaizdžių pasaulį prasišviečia impresionizmo, postimpresionizmo ir XX a. modernistinės dailės meistrų sukurti motyvai ir personažai. Kasiulio paveikslų atmosfera skiriasi nuo daugelio kitų modernistų, kurių kūrinuose daug nerimasties, būties tragizmo, sąmonės skilimo. Lietuvių dailininko

personažai dažniausiai gyvena skaidrios harmoningos būties pasaulyje, kuriame vyrauja rimtis, saulėta nuotaika ir džiaugsmas. Vyraujančių meninių vaizdinių sistemoje nesunkiai aptiksime Kasiulį žavėjusių didžiųjų modernistinės tapybos meistrų pamėgtų temų, siužetų, motyvų ir personažų reinterpretacijas. Jis į savo vaizdų sistemą įtraukia daugelio jam patikusių, dažniausiai Paryžiaus mokyklos, meistrų spalvinius, kolorito sprendimus, motyvus ir personažus. Vadinasi, spalvingumo ir egzotiškų motyvų prisodrinta Kasiulio kūryba savitai atspindi to meto paryžietiškos dailės raidos tendencijas. Tad nepaisant Matisse'o, Dufy, Rouault, Soutine'o ir kitų dailininkų poveikio, nepriteklių iškamuotais pokaario metais Kasiulis sukuria savitą egzotišką džiaugsmingumo ir laimės nuotaičių kupiną pasaulio viziją, kuri sulaukia meno kritikų ir publikos susidomėjimo.

Sparčiai evoliucionuojančio Kasiulio tapybinė sistema, be daugybės anksčiau minėtų segmentų, *aprėpia XX a. pradžios modernistinei dalei būdingus ryšius su vadinamuoju naiviuoju (primityviuoju) ir vaikų menu, siekia išnaudoti jų teikiamas galimybes emocionaliai saviraiškai*. Šis dėmesys liudija dailininką *sugrįžus prie gelminių pirmapradžių sąmoninių kūrybos sluoksnių, sakralinių ir magiškų jos aspektų*. Iš čia kyla pasaulio vaizdavimo sistemos neįprastas egzotiškumas, o kartu ir jo suvokimo skaidrus džiaugsmingumas, neužterštumas įvairiais konvencionaliais perdėm racionalizuotos civilizacijos kultūros ir meno sluoksniais. Kartu Kasiuliui tai yra būdas atsiriboti nuo įgriususių ir nuvalkiotų akademinės dailės normatyvinių šampų. Sugebėjimas kitaip, nekalto-

mis vaiko akimis pažvelgti į pasaulį, žmones, daiktus, formas, spalvas atveria Kasiuliui naujas metaforiškos saviraiškos galimybes ir suteikia jo kūriniais ypatingą poetiškumą. Įdėmiau šiuo aspektu pažvelgę į daugelį geriausių penktame ir šeštame dešimtmečiais Paryžiuje sukurtų dailininko paveikslų pamatysime, kad juose vyrauja vaikų piešiniais būdingas pasaulio suvokimo netarpiškumas. Čia neaptiksime tradicinės perspektyvos, horizonto linijos, vyrauja atviros kompozicijos principai, įvairių objektų ir personažų išdėstymas plokštumoje atsietai vienas nuo kito. Su naiviuoju menu ir vaikų kūriniais Kasiulį sieja pabrėžtinai piešinio paprastumas, realių formų sąmoningos deformacijos, neįprastas personažų vaizdavimas, nepaisymas pamatinių kompozicijos dėsnų ir dėmesys personažus supančioms lokalioms spalvoms.

Iš impresionistų Kasiulis perima gamtos suvokimo gaivumą ir spalvingumą, potraukį spontaniškai tapyti, atsiduoti emocionaliems grynų spalvų potėpiams, kurie jam padeda perteikti regimo pasaulio įspūdžių šviežumą, C. Monet, A. Renoaro laimėjimus kolorito srityje, o iš postimpresionisto P. Gauguino – polinkį į egzotiškumą. Jį taip pat žavi impresionistų tradicijas plėtojančių P. Bonnardo ir E. Vuillardo sugebėjimas reikšti savo jausmus subtilaus kolorito gamoje. Ilgainiui vis didesnę poveikį Kasiuliui turi iš puantilismo ir fovizmo kylančios įtakos: G. Seurat ir P. Signac paskleista puantilistinė tapybos technika, kai tapoma mažais taškeliais ar potėpiais, kurie susijungia į vieną nedalomą visumą, ir fovistinė spalvos, kolorito, dekoratyvumo svarbą iškelianti tradicija. Jo paveikslų spalvinė

gama keičiasi ir šviesėja pirmiausia dėl C. Monet, H. Matisse'o, P. Bonnardo, E. Vuillardo kūrinų poveikio.

Jis, kaip ir Matisse'as, Dufy, pasineria į grynų spalvų stichiją, tačiau kitaip nei šie, tarsi dar nesuvokia atsiribojimo nuo besąlygiško pasidavimo emocinei spalvos galiai kylančių pavojų. Minėtiems prancūzų dailininkams jų kelyje į fovizmo estetikos išpažinimą svarbūs yra ne tik spalvos išlaisvinimo kelius atvėrę Van Goghas ir Gauginas, tačiau ir didaus „tapytojo–mąstytojo“ P. Cézanne'o pamokos, kurios fovistinėms kompozicijoms suteikia tvirtą konstruktyvų pagrindą. J. Vienožinskis, primygtinai Kauno meno mokykloje diegęs Cézanne'o kūrybos principus, suvokė tai, ką daugelis meno tyrininkų įsisąmonino vėliau, – *kad Cézanne'o kūryba Vakarų dailės tradicijoje yra savotiškas kopernikiškas posūkių taškas, atvėręs naują maksimalizmo ir filosofinio konceptualumo dvasia persmelktą modernistinio meno epochą, kurioje išskirtinę svarbą įgauna vizualumas*, t. y. regimo vaizdo ar tikrovės suvokimas sąmonėje panaudojant regėjimą, ir konstruktyvus mąstymas. Kasiulis, nepaisant Vienožinskio pastangų ir intuityvaus Cézanne'o nuopelnų suvokimo (tai liudija Cézanne'o kūrinio pirkimas ir neišsiskyrimas su juo), vis dėlto nepakankamai įvertina jo studijų svarbą ir šis trūkumas išryškėja vėlesniu kūrybinės evoliucijos tarpsniu.

Iš fovistų stipriausią poveikį brandaus Kasiulio tapybinio stiliaus tapsmui, mano akimis žvelgiant, turi ne Matisse'as, o Dufy, su kuriuo jo tapybos stilių sieja daug artimų bruožų. Jis savo kūryboje tarsi remiasi Dufy maksima „akys yra skirtos tam, kad pašalintų negražumą“⁴.

Kasiulis, kaip ir Dufy, kuria alternatyvų pasaulį, neatsiejamą nuo švelnios poetikos, džiaugsmingumo, saulės ir būties pilnatvės suvokimo jausmo. Juos sieja vienodas noras patikti žiūrovui, įtraukti jį į savo kuriamą žaismingą teatralizuotų personažų pasaulį, išskirtinis dėmesys ryškioms egzotiškoms spalvoms, orientalizmo elementai. Abu mėgsta ir moka tapyti dinamiškas su daugeliu veikėjų scenas, hipodromus, arklių lenktynes, žokėjus, bukinistų nusėstas Senos pakrantes, tai, kas susiję su įvairiais vaizduojamų personažų rakursais. Tačiau yra dalykų, kuriais jų požiūriai į pasaulį ir tapybines koncepcijas skiriasi. Dufy yra svetimas groteskas ir ironija, kuri mėgsta Kasiulis. Kaip minėjome, Kasiulis nesugeba deramai įvertinti Cézanne'o reikšmės paveiklo kompozicinės konstrukcijos, spalvos ir kolorito problemų sprendimui, o Dufy Cézanne'as – pagrindinė kelrodė žvaigždė.

Vėliau Kasiulio tapiniuose stiprėja A. Marquet, A. Macke tapybos manieros ir spalvinių gamų poveikis, kuris susipina su Gaugino egzotizmu ir fovistų emocionalios spalvos galios aukštinimu. Jo kūrinuose regimas Matisse'as, Picasso, Braque, Soutine'as, Rouault, taip pat ir jaunesnės kartos tapytojų B. Buffet ekspresyvos tapybos manieros ir aštrių piešinio linijų bei N. de Stael spalvinės gamos poveikis. Tačiau vis dėlto stipriausias yra fovistų orientalistinių arabiškų kiliminių audinių poveikis.

Kasiulio meniniai interesai neišvengiamai atsispindi ir jo kaip galerininko ir kolekcionieriaus veikloje. Anot sūnaus, jis „turėjo nemažai Raoulo Dufy darbų, pirkdavo juos ir bandydavo parduoti.

Turėjo Monticelli, XIX a. tapytojo, du paveikslus. Paulio Cezanne'o piešinį turėjo, senesnių Olandijos meistrų. Turėjo Braque'o guašą, Picabios gražią tapybą. Bet didžiausią dalį darbų pardavė galerijoj. Ką jis geriausia nupirko? Tikriausiai

tai buvo Cezanne'o piešinys, jį vis dar turiu.⁵ Jo kūrybinei evoliucijai, vyraujančių siužetų ir motyvų pasirinkimui neabejotiną poveikį turėjo lankymasis parodose, bendravimas su galerininkais ir meno kritikais.

ORIENTALIZMO PĖDSAKAI

Kasiulis atvyksta į Paryžių pokario metais lyrinės abstrakcijos iškilimo metu, kai, nusivylus Vakarų civilizacijos vertybėmis, madinga tampa įvairi egzotizmo ir rytietiška įtaka, ypač Rytų Azijos dailėje paplitusios spontaniškos dailės mokyklos, jų šalininkų pasitelkiamos meninės raiškos priemonės, kurios paveikė ir Kasiulio tapybos stilių. Lyrinės abstrakcijos šalininkų skleidžiamo orientalizmo veikiama dailininko plastinės formos abstraktėja, formalizuojasi, stiprėja arabeskinų ir ornamentinių struktūrų vaidmuo.

Tiesą sakant, Kasiulio orientalizmo ištakų tikriausiai galima ieškoti anksčiau, dar Freiburgo laikotarpiu, kai jis vis labiau žavėjosi impresionistų ir orientalistinių motyvus naudojusio Matisse'o kūriniais. Tikriausiai dėl Gauguino, Matisse'o ir Dufy įtakos Kasiulio paveiksluose stiprėja orientalizmo, naivaus meno ir egzotizmo poveikis, į kurį atkreipė dėmesį švedų meno kritikas S. Andersonas ir Nagys. Pirmasis pastebi, kad kai kurių Kasiulio paveikslų „pasakiškas spalvingumas primena Oriento žibančias brangenybes“⁶. O Nagys savo ruožtu rašo: „Kasiulio paveikslų dekoratyvus pobūdis, dažnai toks artimas orientališkiems kilimams, atmieštas lengvumo, gracijos ir nepaprasto koloritinio grynumo.“⁷

Iš tikrųjų daugelis Kasiulio paveikslų savo koloritu, švelniais tonais, dekoratyvumu, polinkiu į ornamentiką, spontanišku spalvinių dėmių santykiu primena egzotiškus dekoratyvius margaspalvius rytietiškus kilimus, kuriais jis žavėjosi. Kita vertus, jo su amatininkystės įgūdžiais susijusi tapyimo ir stiliuzuoto reljefiško linijinio piešinio maniera, polinkis į dekoratyvumą, santūrų foną ir daugybę kitų bruožų primena Prancūzijoje nuo impresionistų laikų populiarius bandymus į modernią tapybą įdiegti paskirus japonų klasikinei *ukiyo-e* („kasdienio gyvenimo vaizdai“) graviūrai būdingus principus, siužetus, neherojiškus herojus, meninės išraiškos priemonių glaustumą ir *en negativ* naudojamas kūrybos technologijos. Kasiulį, kaip ir japonų graviūrų kūrėjus, žavi šventiškos miestiečių susibūrimo vietos, kuriose jis regi linksmuosius miestietiško gyvenimo vaizdus, įvairius buitinius, komiškus, tragiškus ar atvirai hedonistinius žmoniškosios būties aspektus.

Kasiulį stipriausiai veikia įvairūs Matisse'o ir Dufy orientalizmo aspektai, jų aktyvus Artimųjų Rytų dekoratyvių kiliminių audinių, arabeskų, Indijos ir Rytų Azijos dekoratyvių motyvų eksploatavimas. Marcelis Berr de Turique, detaliai aptardamas orientalistinius Matisse'o

ir Dufy kūrybos motyvus, pažymi, kad pirmasis siekia absoliutaus, o antrasis – gyvybingo grožio idealų. Iš tikrųjų Dufy kūrinius maždaug 1930 m. užtvindo spalvingi indų moterų vaizdiniai turtin-guose orientalistinių detalių interjeruose, kurie perteikia ir kito ryškių spalvų egzotiško pasaulio dvasią, o Matisse'o odaliskos menkliau ją perteikia, kadangi tapytojas, vaizduodamas jas, pirmiausia sprendžia bendrąsias tapybos problemas⁸. Tiek dekoratyvaus rytietiško ornamentalizmo prisodrinti Matisse'o, tiek ir

dvasiškai artimiausio fovisto Dufy įtai-gūs Indijos gamtos ir žmonių egzotikos įkvėpti paveikslai („Interjeras su indišku modeliu“, „Interjeras su indų moterimi“, 1930 m.) darė įtaką Kasiulio kūrybai. Egzotiškumo siekis yra vienas būdingiausių skiriamųjų brandaus Kasiulio tapybos ir litografijos kūrinių stiliais bruožų. Jo spontaniški, tikslūs potėpiai ir kaligrafiški brūkšniai tarsi šoka paveikslu erdvėje, kadangi tapydamas dažnai pasitelkia spontaniškus brūkšnius, primenančius Rytų Azijos kaligrafijos elementus.

KASIULIO PERSONAŽŲ PASAULIS

Vienas įdomiausių Kasiulio kūrybos aspektų yra jo pamėgtų siužetų ir motyvų repertuaras, spalvingi gracingų judesių personažai, kurie, keisdami apdarus, apsigyvena jo kuriamų vaizdinių pasaulyje. Šis teatralizuotų dramatiškų, žaismingų ir laibakojų personažų pasaulis atkeliauja į dailininko paveikslus iš įvairių XX a. pradžios modernistinės dailės krypčių. Jų figūros stilizuotos, kupinos elegancijos. *Vientiso stiliaus jausmas, persmelkiantis siužetų, motyvų, personažų pasauli, byloja apie dailininko kuriamos poetizuotos pasaulio vizijos savitumą. Čia karnavališkumas, šventiška nuotaika, ryškių spalvų ir linijų spindesys tamsiame fone susipina su mitinių, istorinių ir paryžietiškos kasdienybės žmonių pasauliu.* Tarsi sparčiai bėgančiuose kinematografo kadruose regime vienas kitą keičiančius cirko klounus, arklių lenktynių žokėjus, poetiško kupinas piemenaites, religinius herojus (šv. Kazimieras, šv. Petras), paprastus kasdienius savo darbus dirbančius žemdirbius, žvejus, mėsininkus... Atskirą personažų galeriją

sudaro mums iš impresionistų, postimpresionistų, P. Picasso aplinkos paveikslų atkeliavę dailininkai, tapantys savo ateljė, moteriškų vaizdinių galerijos, mitiniai herojai, žokėjai, gatvės muzikantai, arlekinai, cirkininkai. Šių personažų galeriją papildoma ir iš antrosios Paryžiaus mokyklos kartos dailininkų (Soutine'o) kūrinių mums gerai pažįstami mėsininkai, gyvybę praradusios žuvys, paukščiai. Kita svarbi Kasiulio paveikslų ikonografijos linija siejasi su įvairiais paryžietiškos erdvės tapatumą patvirtinančiais simboliais: Paryžiaus katedra, Eifelio bokštas, Montmartro ir Montparnaso kavinės, Moulen rouge, Sacré coeur basilique, Senos pakrantės bukinistai ir kiti jau chrestomatiniais tapę šio miesto vaizdiniai.

Šeštojo ir septintojo dešimtmečių Kasiulio kūriniuose greta vyraujančių šviesių optimistinių personažų aptiksime ir tragiškus Rouault bei Soutine'o poetikai būdingus paveikslus. Potraukis prie religinių siužetų Kasiulį sieja su Rouault vaizdinių pasauliu. Jo tapiniuose taip pat

aptinkame daug litvakų dailininkams, vadinamosios *L'école juive* („žydų mokyklos“) atstovams, būdingų temų. Tai mažų sėslumo zonų miestelių gyventojų žydų paveikslai: vaizduojami amatininkai, prekeiviai, muzikantai ir jų kasdienio gyvenimo motyvai, gyvenimo, kurį jis gerai pažinojo gyvendamas gausiai litvakų apgyvendintame Simne. Šie motyvai po M. Chagallo, Ch. Soutine'o, M. Kikoine, P. Krémègne, J. Pascino, E. Mané-Kat-

zo, M. Kislingo ir daugybės kitų žydų kilmės dailininkų iškilimo Paryžiaus mokykloje tapo populiarūs tarp dailininkų, galerininkų ir įvairių kraštų įtakingiausių dailės kolekcionierių, kurių dauguma – žydų kilmės. Tokie motyvai ir personažai turi paklausą tarp po karo praturtėjusių ir užplūdusių Paryžių amerikiečių, kurie siekia parsivežti šios legendomis apaugusios „meno Mekos“ vaizdų, motyvų ir personažų į savo kraštą.

SPALVOS VAIDMUO IR FUNKCIJOS

Kitas svarbus Kasiulio tapybinio stiliaus savitumą ir išraiškos priemonių visumą lemiantis veiksnys yra ryškios ir emocionalios spalvos. Jų pobūdį labiausiai veikė impresionistų, postimpresionistų ir fovistų (Monet, Gauguino, Matisse'o, Deraino, Vlamincko, Van Dongeno, Marquet, Dufy) spalvinių sprendimų studijos. Iš čia kyla savito meninės saviraiškos stiliaus ieškančio Kasiulio polinkis pažinti ryškios emocionalios spalvos galimybes, šviesos ir spalvos santykius. Svariausi Kasiulio kūrybiniai laimėjimai iševijoje siejasi su aliejinės tapybos ir pastele arba mišriomis technikomis sukurtais Paryžiaus mokyklos personažus vaizduojančiais spalvingais kūriniais. Sūnus teigia, kad norėdamas palikti savo pėdsaką dailės istorijoje, „jis labai gerus dažus pirkdavo – kad jie kelis šimtus metų išsilaikytų. Jam buvo gaila, kad Van Goghas pigius dažus naudojo ir kad jo drobės greitai genda.“⁹

Sprendžiant spalvos ir kolorito problemas, jį taip pat domino spontaniško potėpio vaidmens suvokimas, dekoratyvumas, atsisakymas linijinės ir erdvinės

perspektyvos, plokštuminis erdvės traktavimas. Matisse'o ir jo sekėjų fovistiniuose kūriniuose jis regi naujas saviraiškos galimybes. „Fovizmas, – rašė Matisse'as, – man buvo priemonių išbandymo būdas – kaip patalpinti greta ir konstruktyviai bei išraiškingai sujungti į visumą mėlyną, raudoną ir žalią spalvas.“¹⁰ Panašiai spalvų derinimo galimybėmis penktame dešimtmetyje pradeda domėtis ir Kasiulis.

Atsisakymas realistinės ir natūralistinės estetikos principų vardan spalvos vaidmens sureikšminimo keičia Kasiulio tapybos pobūdį, stiprina dėmesį emocionaliai grynai spalvai ir kitiems formaliams tapybos aspektams. Paveikslų *emocinis poveikis žiūrovui nuo šiol vis dažniau skleidžiasi grynų spalvų sąveikos skambesiu, spalva tampa cementuojančia paveikslu vaizdinės sistemos dalimi, kuri pajungia savo įtakai kitus formalius paveikslu sudėtinius komponentus*. Kasiulis tarsi perima Matisse'o *credo*: „aš jaučiu per spalvą ir būtent spalva organizuoja mano drobę.“¹¹ Pagrindinei paveikslu spalvai paklūsta kitos lokalsios spalvos, išgaunamos keliomis efektingomis dėmėmis vyraujančio kolorito fone.

Pamatiniais kūrybos principais iš fovistų Kasiuliui artimiausi yra Dufy ir Marquet, su kuriais sieja panašus temperamentas, daugelio tapybinio stiliaus sudėtinių formalių komponentų panašumas, tačiau į formos pajungimą spalvai linkusių fovistinio stiliaus Matisse'o ir Van Dongeno tapiniuose yra daugiau intensyvios grynios spalvos. Jų, kaip ir Matisse'ą bei Van Dongeną, užvaldo grynios spalvos stichija, siekis perteikti savo subjektyvius emocinius išgyvenimus spalvos ir kolorito teikiamomis meninės išraiškos galimybėmis. Stiprėjantis spalvos išsivadavimas iš piešinio įtakos ir suteikimas jai vyraujančio vaidmens pirmiausia keičia pagrindinę jo kūrybos kryptį, kurioje vis didesnę reikšmę įgauna nuo vaizduojamo motyvo atsietas dekoratyvumas. Ieškoti naujų kompozicinių sprendimų Kasiulį skatina ir atsiribojimas nuo šviesos ir tamsos uždavinių sprendimo. Naujų su dekoratyvumu susijusių meninės išraiškos priemonių ieškojimai veda prie vis didesnio konflikto su linijiniu piešiniu, kurio svarba dailininko kūriniuose menkėja.

Piešinio vaidmens mažėjimas susijęs ne tik su stiprėjančiu dekoratyvumu, bet ir su atskirų lokalinių spalvinių dėmių, arabesku, ornamentalumo, abstrakčių spalvinių dėmių ir kontūrinių linijų įtakos augimu. Šios stilistinės metamorfозės glaudžiai siejosi su procesais, vykstančiais tuometinėje prancūzų dailėje, orientalizmo ir abstrakcijos tendencijų stiprėjimu. Tačiau panašias įtakas patyrusių A. Galdiko ir Kasiulio tapybinės evoliucijos keliai išsiskiria, gaivališkas Galdikas, pasiduodamas emocionalioms spalvoms, pasuka lyrinės abstrakcijos keliu, o Kasiulis daugiau orientuojasi į

Dufy ir Marquet nubrėžtas fovistinės tapybos plėtotės tendencijas.

Daugelis šeštojo dešimtmečio Kasiulio paveikslų su jiems būdingais stilizacijos ir rytietiško ornamentalizmo elementais konstruojami kaip spalvingos abstrakčios arabeskos, turinčios tik sąlygišką ryšį su tikrove. Su šiomis slinktimis susiję spalvos ir abstraktėjančių formų bei tapybos manieros pokyčiai lemia pagrindinę šeštojo dešimtmečio Kasiulio tapybinės evoliucijos kryptį, skatina ieškoti dekoratyvumo, naujų formalių meninės raiškos priemonių – žaisti lokalinėmis spalvinėmis dėmėmis, kaligrafiškomis laužytomis linijomis, ekspresyviais štrichais, abstrakčiomis arabeskomis ir ornamentinėmis struktūromis.

Dailininkas čia savo dėmesį sutelkia ne tik į gryną emocionalią žmogų veikiančią spalvą, bet ir į įvairių jos atspalvių santykius. Kasiulis mėgsta gyvybingas, emociškai paveikias spalvas – geltoną, oranžinę, žalią, tačiau efektyviausiai išnaudoja įvairius Chagallo, Utrillo, Soutine'o, Dufy pamėgtus mėlynos spalvos atspalvius, kurie primena dangaus mėlynę. Turtingi šios spalvos atspalviai šeštojo dešimtmečio paveiksluose sukuria rimties ir kontempliacijos nuotaikas („Poilsis“, „Žvejai“, „Gatvės muzikantas“, „Moteris su gėlėmis“, „Paryžiaus Dievo motinos katedra“, „Moteris su gėlėmis“, „Gaidys“, „Nakties serenada“ ir kt.). Tačiau Kasiulio spalvinis jautrumas efektingai atsiskleidžia ir vartojant rusvos, gelsvos ir žalsvos spalvos gamas. Būtent jautrumas įvairiems spalvų atspalviams suteikia jo aliejumi tapytiems paveikslams ir pastelėms ypatingą muzikalumą, vaizdingumą, kurie kelia suvokėjams asociacijų įvairovę.

TECHNOLOGINIAI MENINĖS KŪRYBOS PROCESO YPATUMAI

Žvelgiant į Kasiulio paveikslus kartais susidaro klaidingas įspūdis, kad jo kūrybos procesas yra racionaliai reglamentuotas aiškių išankstinių nuostatų ir nereikia intensyvaus parengiamojo darbo, ypatingų pastangų, o skleidžiasi laisvai tarsi muzikinė improvizacija. Tačiau iš tikrųjų už šio menamo tapymo stiliaus lengvumo slypi ilgametis didžiulis parengiamasis darbas įvairiose kūrybinės veiklos srityse, iš kurių šiuo požiūriu svarbios yra pastelės, kurios atskleidžia daugelį jo stiliaus ypatumų.

Dailininkas rinkosi peizažo, natiurmorto, portreto, figūrinės kompozicijos ir kitus žanrus. Tačiau kitaip nei Kauno meno mokykloje ir Freiburge dirbusiems Galdikui, Vizgirdai, Jonynui, kurių peizažai estetiniu požiūriu yra vertingiausia jų kūrybinio palikimo dalis, Kasiuliui šis žanras ne toks reikšmingas. Gyvenimas Paryžiuje, trumpalaikiai pabėgimai į Švediją ir aistra meškerioti nepajėgė kompensuoti tiesioginio santykio su gamta praradimo. Kita vertus, jam tarsi svetima žmogaus ir gamtos vientisumo idėja, kuri visa jėga skleidžiasi Vienožinskio, Galdiko, Vizgirdos, Jonyno, Petrulio ir kitų lietuvių dailininkų kūrinuose. Tad negausiuose Kasiulio peizažuose galima įžvelgti gamtos nudvasinimo ir formalizavimo pėdsakus. Tapęs paryžiečiu, jis *daugiausia dėmesio skyrė miesto kultūrą simbolizuojančių urbanizuotų kraštovaizdžių ir interjerų vaizdavimui*. Ne mažiau svarbi vieta tenka figūrinėms kompozicijoms ir natiurmortams, o mus labiausiai dominančiu paryžietišku kūrybinės evoliucijos tarpsniu jis menkai reikėsi portretinės tapybos srityje.

Kasiulis yra kitokio poetinio, į spalvos ir motyvų egzotiškumą linkusio kūrybinio stiliaus atstovas nei kiti trumpiau ar ilgiau Paryžiuje kūrę lietuvių dailininkai: A. Galdikas, P. Gailius, V. Vizgirda, V. Jonynas, T. Valius, V. Petravičius ir kiti. Antra vertus, jo kūryba suka kitu nei daugumos į Paryžiaus aplinką pakliuvusių tapytojų, kurie plėtojo ekspresionistines arba sezoniškas analitines ir sintetines tendencijas. Kasiulį menkai domino pamatinių struktūrinių tapybos principų ieškojimas, nes jo dėmesys buvo sutelktas į kitus egzotiškus formalius, hedonistinius ir technologinius tapybos aspektus – spalvos, kolorito emocinės galios atskleidimą.

Jau nuo jaunystės, tikriausiai dėl tėvo amatininkiško įgūdžių įtakos, dailininkas daug dėmesio skiria technologiniams kūrybos aspektams ir nuolatos galvoja apie technologines galimybes, padedančias išsaugoti jam svarbias žėrinčias spalvas, tapybos, trapių pastelijų spalvų ir litografijų ilgaamžiškumą. Ilgainiui Kasiulis sukuria ir išplėtoja savitą meninės kūrybos technologiją, smarkiai paveikusią jo stiliaus individualumą, o jo esmę sudaro efektingas ryškios emocionalios spalvos, kolorito, formų ir linijos santykių panaudojimo metodas. Spalva ir koloritas Kasiuliui yra tokie svarbūs, kad šių uždavinių sprendimu ir prasideda jo išrastas savo paveikslų kūrimo technologinis procesas. Iš pradžių paveikslų paviršius dailininkas nudažo tamsia, neutralia ar netgi juoda spalva. Vėliau, jai išdžiūvus, ant tamsaus paveikslo fono spontaniškai kloja dekoratyvias ryškių spalvų linijas, dėmes, formas ar tiesiog brūkšnius. Jis sie-

kia glaustomis meninės išraiškos priemonėmis arba stilizuotu piešiniu išgauti būdingiausius vaizduojamų personažų ar objektų bruožus. Kūriniuose Kasiuliui svarbus yra meninio vaizdinio emocionalumas, dekoratyvumas, metaforiškumas ir muzikalumas. Toks švelnių, o kartais ir kontrastingų spalvų santykių muzikalus dekoratyvumas ir gauti įvairių spalvinių santykių rezultatai čia primena japonų dekoratyvius raižinius, kuriais jis taip pat domėjosi.

Kasiulio kūrybinės evoliucijos kelio pradžioje regime daug įvairiomis kryptimis besiskleidžiančių ieškojimų, tačiau kitaip nei kitų iškiliausių išeivijoje kūrusių lietuvių dailininkų kūriniuose, čia

beveik neaptiksime jokių kitų esminių, išskyrus posūkį nuo realizmo į modernizmą, aiškiai išsikristalizavusių stilistinės evoliucijos tendencijų. Neatsitiktinai įžvalgusis Rannitas, kalbėdamas apie ankstyvąjį Kasiulio kūrybinės evoliucijos tarpsnį, taikliai apibūdina jį kaip „nenuoramą keleivį“, kuris nenustygdamas nuolatatos ieško savo kelio¹². Tiesą sakant, Kasiulio kūrybinė evoliucija, kaip jokio kito lietuvių dailininko, subtiliai atspindi to meto estetinės sąmonės, skonių ir meno rinkos poslinkius. Jis tarsi liana vejasi apie dvasiškai artimus modernistinės pakraipos dailininkus, padedančius jam išreikšti savo pasaulėjautos, spalvos, kolorito sampratos, temų ir motyvų savitumą.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Žr. Aleksis Rannit, *Vytautas Kasiulis: Un peintre lithuanien*. Baden-Baden: Woldemar Klein, 1950, S. 6–7.
- ² Žr. Georges Pillement, *Vytautas Kasiulis*. Paris-Helsingborg: Per-Eric Persson, 1950, p. 5.
- ³ Henrikas Nagys, Vytautas Kasiulis – spalvų magijos meistras ir linijų poetas. *Aidai* 4, 1961, p. 15.
- ⁴ Marcelle Berr de Turique, *Raoul Dufy*. Paris: Floury, 1930, p. 218.
- ⁵ Vytautas Kasiulis: eskizai portretui. *Verslo žinios* 47, 2013, p. 13–15.
- ⁶ Sture Andersson, Vytautas Kasiulis. *Aidai* 4, 1971, p. 162.

⁷ Henrikas Nagys, Vytautas Kasiulis – spalvų magijos meistras ir linijų poetas, p. 15.

⁸ Žr. Marcelle Berr de Turique, *Raoul Dufy*, p. 249–250.

⁹ Žr. Vytautas Kasiulis: eskizai portretui, p. 15.

¹⁰ Анри Матисс, *Сборник статей о творчестве*. Москва: Иностранная литература, 1958, с. 42.

¹¹ Gaston Diehl, *Peintres d'aujourd'hui: Les maitres, recueillis par Gaston Diehl*. Paris: Publications techniques, 1943, p. 26.

¹² Žr. Aleksis Rannit, *Vytautas Kasiulis: Un peintre lithuanien*, p. 6.

B. d.